

BASTERO I ELS ORÍGENS DE LA LLENGUA CATALANA

El provençalista català Antoni de Bastero i Lledó, nat a Barcelona vers 1675, de pares nobles, morí a Girona el 23 de setembre de 1737¹. Doctor en Filosofia i en un i altre drets, canonge i sagristà major de la Seu de Girona i examinador sinodal d'aquesta diòcesi, el 1709 fou enviat a Roma pel capítol gironí, per tal de defensar a la Rota romana la fundació de l'almoina del pa i del vi de l'esmentada seu, posada sota la protecció i dependència del seu sagristà major. Exercint aquesta missió, Antoni de Bastero passà prop de quinze anys a Roma, alternant les activitats curialesques amb una activa recerca de manuscrits d'obres de trobadors de l'edat d'or, a les biblioteques romanes i d'altres ciutats d'Itàlia, entre elles la Medicea de Florència. Cal fer remarcar que per a Bastero l'edat d'or de la poesia

¹ TORRES AMAT li dedicà un article de les seves *Memorias*, en el qual se citen com a bibliografia « los elogios que le dan SALAFRANCA Y PUIG en el *Diario de los Literatos de España*, t. 4, pàg. 379, y SERRA, *Índice*, pàg. 272, n. 381 ». Fa constar TORRES AMAT entre altres coses, que « dejó ms. la *Historia de la lengua catalana*, según dice SERRA Y POSTIUS, en la *Historia de Monserrat* ». La resta de la bibliografia sobre BASTERO, la componen un article de MILLÀ, *Bastero, filólogo catalán* (« *Diario de Barcelona* », 1855 ; *Obras Completas*, IV, pàg. 442) ; RUBIÓ I ORS, *Bastero, provençalista catalán. Estudio crítico-bibliográfico que con ocasión de conmemorar el quincuagésimo aniversario de su ingreso como socio activo en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona... leyó en la sesión pública celebrada por ésta...* Barcelona, 1894 ; JOSEP M^a DE CASACUBERTA, *Documents per a la història externa de la llengua catalana en l'època de la decadència* (« *Revista de Catalunya* », III, n° 17, 1925, pàgs. 473 a 484) y J. Mª MIQUEL I VERGÉS, *La filologia catalana en el període de la decadència* (« *Revista de Catalunya* », n° 92, novembre 1938, pàgs. 434 a 439). Aquest treball ha estat publicat després de la redacció del present article. Això explica les repeticions de què se li poden fer retret.

provençal comprenia no solament els poetes de la bona època, sinó també els de l'escola de Tolosa i els poetes catalans anteriors a la unió de les corones d'Aragó i Castella, així és que Anziàs March i Jaume Roig, per exemple, eren també considerats com a trobadors a provençals.

¿Com es desvetllà en Bastero una vocació filològica tan ferma com la que manifestà durant els quinze anys de la seva estada a Itàlia? Rubió i Ors ¹ sospita que és possible que abans d'abandonar el nostre país, Bastero encara no s'hagués interessat gaire per la llengua i la literatura provençals, car és curiós que un recercador com ell, vivint a Girona, hagués ignorat l'existència a la seva Biblioteca Capitular d'una còpia de *Li auzel cassador*, de Daudé de Prades. Sobta, també, la paciència amb què copià el *Llibre de les dones*, de Jaume Roig, a la Biblioteca Vaticana, com si no hagués conegut cap de les edicions d'aquesta obra, fetes a València.

En tot cas el període de plena activitat filològica de Bastero és el de la seva permanència a Itàlia, i tingué com objecte estudiar la influència de la llengua provençal damunt de la italiana. Aquest havia d'ésser el tema de la *Crusca Provenzale* ², obra de la qual només es publicà el primer volum, que conté: un extens prefaci amb moltes notícies sobre l'elaboració de l'obra; un catà-

¹ *Ob. cit.*, pàgs. 29 i 30. Segons CASACUBERTA, *Ob. cit.*, pàg. 475, la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català fóra molt anterior a la Crusca* i potser anterior a la seva anada a Itàlia.

² *La Crusca Provenzale, ovvero, le voci, frasi, forme e maniere di dire, che la gentilissima, e celebre Lingua Toscana ha preso dalla Provenzale; arricchite, e illustrate, e difese con motivi, con autorità, e con esempj.*

Aggiuntevi Alcune memorie, o notizie istoriche intorno agli antichi Poeti Provenzali Padri della Poesia Volgare, particolarmente circa alcuni di quelli, tra gli altri molti, che furono di Nazione Catalana, cavate da' Mss. Vaticani, Laurenziani, e altronde.

Opera di Don ANTONIO BASTERO, Nobile Barcelonese, Dottor in Filosofia, e nell'una e l'altra Legge, Canonico, e Sagrestano Maggiore della Cattedrale di Girona, ed Esaminatore Sinodale della medesima Diocesi, detto fra gli Arcadi IPERIDE BACCHICO.

Volume primo. In Roma, M. DCC. XXIV. Nella Stamperia di Antonio de' Rossi, nella Strada del Seminario Romano, vicino alla Rotonda. Con Licenza de' Superiori.

leg de poetes provençals, fet amb l'ample criteri que més amunt hem exposat; una taula, molt extensa, d'autors i llibres citats; una ortografia comparada del provençal i l'italià, que, segons Jeanroy ¹, és una breu fonètica de les dues llengües, i, finalment, una llista de paraules provençals manlevades pels antics escriptors toscans als trobadors.

Com es pot veure pel precedent resum, el primer volum de la *Crusca* només conté que els preliminars d'aquesta obra. Bastero no publicà res més en tota la seva vida, però ens ha llegat nombrosos manuscrits, que a la seva mort passaren a poder del seu germà Baltasar, que fou bisbe de Girona, el qual els deixà, segons sembla, al P. Mestre Izquierdo, superior del convent de Sant Agustí de Barcelona, on els veié Torres Amat. En venir la supressió dels convents, l'any 1835, la col·lecció es dividí, i una part anà a l'Acadèmia de Bones Lletres i una altra a la Biblioteca Provincial, avui Universitària, on foren consultats per Milà i Fontanals, per Rubió i Ors i últimament per Josep Mª de Casacuberta, els únics fins avui, segons les nostres dades, que han parlat d'aquests papers.

En conjunt es tracta, segons el còmput de Rubió i Ors ², d'una quarantena de volums, que es poden dividir en tres grups principals: vint-i-nou quaderns en foli, alguns bastant voluminosos, que contenen els materials per a la formació de la *Crusca Provenzale*; cinc volums de còpies de poesies provençals, tretes dels còdexs 3204-3208 de la Biblioteca Vaticana, i quatre volums d'igual format, titulats *Zibaldoni*, amb *excerpta* d'escriptors catalans, castellans, francesos, llatins i italians. Milà esmenta, encara, tres volums de miscel·lània, una gramàtica catalana i una història de la llengua catalana, que Rubió no veié. Hauria volgut, amb ocasió del setantè aniversari de Mestre Pompeu Fabra, poder-li oferir la relació exacta del contingut d'aquest papers, però degut a les circumstàncies que concorren en el moment de redactar aquestes notes (agost de 1938), m'és impossible de consultar els manuscrits de l'Acadèmia de

¹ *Les Études provençales du XVI siècle au milieu du XIX*. Extret dels « *Annales du Midi* », XLIII, 1931, pàg. 139.

² *Ob. cit.*, pàg. 68.

Bones Lletres, accidentalment fora de Barcelona, i de tornar a veure els manuscrits de la Universitat, fora de consulta per motius de seguretat ¹.

M'he d'acontentar, doncs, oferint-li aquesta nota insignificant sobre el ms. 1173 de la Biblioteca de Catalunya, que conté part del llibre primer de la *Historia de la Lengua Catalana*, consagrada als seus orígens. Tal com he dit, aquesta obra, assenyalada per Milà l'any 1855, havia desaparegut el 1894, quan Rubió i Ors redactà la seva memòria, i reaparegué l'any 1931, en el qual fou adquirida per la Biblioteca de Catalunya.

En el seu estat actual el manuscrit 1173 es compon de setantadós fulls en foli, numerats en llapis modernament, amb nombrosos fulls en blanc entremig i nombroses notes en cèdules separades, que ordinàriament contenen citacions i extret de fonts. Forma part del manuscrit un quadern de quatre fulls més petits amb notes sobre el trobador Sordello. Es veu que aquest manuscrit no és una redacció definitiva de l'obra, pel fet d'haver-hi passatges redactats més d'una vegada. L'obra és escrita en castellà, excepte els dos primers epígrafs del capítol primer, que ho són en català.

Aquest manuscrit conté els tres primers capítols de la *Historia de la Lengua Catalana*, els quals tracten dels seus orígens

¹ Els manuscrits de BASTERO que he vist a la Universitat són: Ms. 17-1-7 *La Crusca provenzale* (la lletra no sembla de BASTERO). — Mss. 20-5-18 a 32, materials per a la *Crusca*. — Ms. 21-3-23, notes de lèxic provençal, català, italià, espanyol, llatí, etc. Els títols són en català i les definicions són en italià. Suposo que aquest manuscrit deu identificar-se amb el *Zibaldone* provençal, que segons RUBIÓ I ORS es guarda a la Universitat. — Ms. 21-3-24. *Voci che ho registrato dal provenzale di cui la Crusca non ne da esempio*. — Ms. 21-2-8, còpia de part del ms. 3204 i de tot el 3205 del Vaticà, amb obres d'autors provençals i catalans. Segons MILLÀ (*Ob. Comp.*, pàg. 445), hom no ha fet prou de cas de l'exactitud d'aquestes còpies, superior a la de RAYNOUARD, ni de la importància d'alguna de les observacions que contenen, com la descoberta de la llei de la declinació provençal, desconeguda abans de BASTERO. També són molt remarcables les observacions que fa sobre el sistema de transcripció, que revelen la possessió d'un veritable mètode filològic. — Ms. 21-4-26, *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*. RUBIÓ I ORS donava aquest manuscrit per perdut, però JOSEP M^a DE CASACUBERTA l'ha publicat gairebé sencer en l'article més amunt esmentat.

(I), de l'època i lloc de la seva naixença (II) i del nom de romana, que tingué al principi (III). En diversos indrets al·ludeix, però, a matèries tractades en la part que falta, com l'extensió de la llengua romana, la derivació dels mots francès *roman* i espanyol *romance*, « manllevats al català », i la semblança de la llengua romana amb el llatí (fol. 70).

Comença el tractat amb un resum històric dels llenguatges des de la creació del món fins al final de l'imperi romà, època en què començà la corrupció del llatí, causa de la naixença del català ¹. En aquest esbós, Bastero no se separa gens de la tradició bíblica i fa recolzar les seves opinions en l'autoritat d'autors antics i contemporanis seus. L'any 416, principi de la dominació goda a Espanya, és el que Bastero considera com el del començ de la corrupció del llatí, amb el qual s'inicia un procés evolutiu de dos-cents anys, que és el període de gestació de la llengua catalana. A principis del segle VII ja devia estar formada, car, vers 1130, Hug de Floriac escriu una vida de Sant Sacerdot, basant-se en un original escrit en « lengua lemosina », poc després de la mort del sant, ocorreguda l'any 530. Aquest testimoni dona el *terminus a quo*. El *terminus ante quem* el subministra l'historiador àrab Albucaim Tarif, que declara que els espanyols, al temps de la invasió aràbiga, parlaven les llengües romana i goda. Ara bé : la llengua romana, segons més endavant pretén demostrar Bastero, era la llengua catalana.

El seu lloc de naixença fou Catalunya :

« Con mucho fundamento conjeturamos que se originó nuestra lengua en Cataluña y en la Galia gótica, esto es, en la Narbonense, y en la Aquitania, oy Guiena : porqué en estos estados floreció y se mantuvo mucho más tiempo y en Cataluña particularmente, en donde todavía sin artificio se conserva, que no en otras muchas y diferentes provincias en las cuales ella misma se extendió : de la manera que las plantas que se conservan y duran más

¹ Quan BASTERO escriví la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* encara creia que el català és un dels idiomes que s'originaren en la confusió de la Torre de Babel i negava la seva identitat amb el llatí (vegeu CASACUBERTA, *Ob. cit.*, pàg. 475).

echando más raíces en la tierra y país donde naturalmente se originan y se crían que no las que se trasplantan en diferente clima. De donde se deve suponer y saber que de tal suerte se difundió y derramó casi por toda la Europa, que por espacio de algunos siglos fué la propia y natural de todos los reynos de España y Francia, excepto el Señorío de Vizcaya y demás pueblos de la lengua vascongada en el primer § expresados, del qual idioma catalán con el progreso del tiempo se originaron en parte el francés, el castellano y el toscano, conforme clara y manifestamente una cosa y otra demostraremos en el libro segundo en que trataremos de su extensión.

» De lo referido y de lo que en adelante deduciremos en el progreso de nuestra obra podemos sin temeridad atribuir a nuestra Cataluña, en competencia de la Galia gótica la principal parte y primacia en orden al distrito del origen de nuestro language, assi como suele suceder en una gran llanura sembrada de trigo, la qual siendo ella una misma tierra y sembrada en un mismo tiempo, en algunas partes salen las mieses más ufanas y con más gallardía y fructifican mas que en otras o sea porque el sembrador casualmente y sin repararlo echò con mas liberal mano la semilla en un lugar que en otro, o sea por que en cierta parte del campo se hallò la tierra mas dispuesta, mas sazónada y con mas humor que en otra ». (I, § 4, fol. 21).

El primer nom amb què es conegué la llengua catalana, segons ja hem dit, és el de « llengua romana ». Aquest fet Bastero tracta de demostrar-lo extensament en el capítol III (fols. 42-60), al·legant les autoritats del president Claude Fauchet ¹, de Pierre de Case Neuve ², de Du Cange ³ i d'Honorat Bouche ⁴. Tots aquests autors han comentat i han reproduït en llurs obres els juraments d'Estrasburg, un dels quals, pronunciat en « lingua romana », segons l'apel·lació de Nitard, que ens els ha transmès, no és altra cosa, a l'entendre de Bastero i de molts altres autors, que el primer text escrit, conservat en llengua catalana

¹ *Origine de la Lanque et Poësie Française*. Paris, 1610.

² *L'Origine des Jeux Floureaux de Toulouse*. Tolosa, 1659.

³ *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*. Paris, 1678.

⁴ *La Chorographie ou Description de Provence et l'Histoire Chronologique du meme País*. Aix, 1664.

o en provençal. Això demostra, segons el nostre provençalista, que el 843, data dels juraments pronunciats per Carles el Calb i Lluís el Germànic, la llengua catalana o provençal ocupava totes les Gàl·lies, com també pel testimoni d'Albucacim Tarif, es dedueix que a començos del segle VIII era coneguda per tota Espanya. El president Fauchet, extensament extractat per Bastero, opina, també, que degut a la fragmentació de la monarquia francesa a l'adveniment de la dinastia dels Capets, la llengua romana quedà confinada als països més reculats de les Gàl·lies, com la Septimània i l'Aquitània, i més enllà dels Pirineus, a Catalunya. El nostre país, amb la reconquesta, l'estengué, encara, a Mallorca i a València.

Acaba el fragment del manuscrit 1173 amb el § 2 del cap. III (fols. 65-72), on s'estudia la causa per què en els seus començos la llengua catalana adoptà el nom de « romana ». « Romana », segons es desprèn de les autoritats citades per Bastero, era la llengua parlada pels habitants de l'imperi romà. Com que aquesta llengua no era ben igual que la llatina clàssica, degut a mots que s'hi havien introduït, propis dels idiomes dels països on era parlada, i a influències bàrbares, se li donà el nom de « romana », per tal de distingir-la de la llengua literària.

Aquests capítols de la *Historia de la Lengua Catalana*, continguts en el ms. 1173, poden considerar-se com una ampliació d'alguns conceptes del prefaci de la *Crusca*, i per aquest motiu els crec concebuts durant l'estada de Bastero a Itàlia. En l'esmentat prefaci, ens diu Bastero que de primer antuvi, durant la seva permanència en aquell país, projectà només la redacció d'una gramàtica italiana en català, per a ús dels seus compatriotes. Mentre la preparava, estudià detingudament les *Prose* del Cardenal Bembo, que li revelaren el mestratge dels trobadors sobre els grans poetes italians del Tres-cents, i tant li interessà aquesta matèria, que volgué aprofundir-la, i això fou causa de les recerques que emprengué per les biblioteques italianes, les quals el portaren a la conclusió que la llengua dels trobadors — que Bastero anomena provençal, però que identifica amb la catalana — tingué una part importantíssima en la formació de la llengua toscana, tant, que més que una germana gran d'aquesta en sembla una segona mare. Demostrar docu-

mentalment això era l'objecte de la *Crusca Provenzale*. Però es veu que els estudis de Bastero el portaren encara més enllà, car no solament li revelaren l'extraordinària influència dels poetes provençals damunt dels italians, influència que existia, però que ell s'exagerava considerablement, sinó que també li revelaren el paper preponderant de Catalunya en la naixença del provençal, car, segons ell, fou el comtat català qui comunicà el seu idioma a Provença « i no aquesta a la nostra comarca; de la faisó que més tard el comunicà als reialmes de València, Mallorca, Menorca i Sardenya »¹. Crec que la demostració d'aquesta tesi devia entrar dintre dels plans de la *Historia de la Lengua Catalana*, segons sembla inferir-se de les matèries que tracta aquesta obra en els apunts que ens han arribat. Com es pot veure, la passió patriòtica llevava a Bastero imparcialitat científica i el predisposava a opinions exagerades que d'altra manera potser no hauria sostingut.

Cal, però, reconèixer-li aptituds científiques de primer ordre, i, entre altres, dues d'importantíssimes, que són la passió fervorosa de la recerca, i l'exactitud en la transcripció dels textos. Aquestes qualitats resplendeixen molt més en la part filològica que en la històrica de la seva obra, car en aquesta darrera pesava encara damunt d'ell la tradició fabulosa a través de la qual els historiadors anteriors i contemporanis seus veien els primers temps de la Humanitat, i de la qual no podia desfer-se un home de la seva època. No esdevenia el mateix en la part filològica, on l'arreplega de materials superà la que anteriorment havien fet els provençalistes italians que li serviren de mestres. Llàstima que, per manca de mitjans, Bastero no hagués pogut publicar els abundosos tresors que havia arreplegat, car d'haver-ho pogut fer el seu nom hauria ocupat un lloc preeminent en la història del provençalisme. Els materials que recollí igualaven en importància, almenys, els que força anys més tard recollí Lacurne de Sainte-Palaye (1697-1781)², i són els més

¹ Prefaci de la *Crusca*. Citat per RUBIÓ I ORS, *Ob. cit.*, pàg. 36.

² Autor de la primera història dels trobadors: *Histoire littéraire des troubadours*, París, 1774. 3 vols. Fou publicada per l'Abbé MILLAT. Vegeu JEANROY, *Ob. cit.*, pàg. 141 s.

considerables anteriors al recull de Rohegude (1741-1834) ¹ i Raynouard (1771-1836) ².

La publicació de les obres d'aquests autors, però, i les que les han seguides, especialment les de l'escola alemanya del segle passat, i sobretot la sortosa conservació dels originals d'on Bastero tragué els seus materials, fan que la seva obra s'hagi de donar avui per definitivament superada, com ja la hi donà Milà i Fontanals, qui l'any 1855 podia ja escriure justificadament que si la publicació dels treballs de Bastero hauria pogut produir una revolució en els estudis provençalistes del segle XVIII, en aquella data, en canvi, ja podia considerar-se inoportuna i fins a un cert punt inútil ³.

Això no obstant, ens ha plagut de recordar algunes idees del temps de Bastero sobre els orígens del català, tant pel valor apològic de la llengua, que enclouen, com per haver-se perpetuat molt després en alguns dels tòpics político-literaris de la Renaixença: un d'ells ha estat considerar la llengua catalana com a filla primogènita de la llatina, afirmació que durant molts anys, i encara en el nostre temps, s'ha anat repetint en certàmens literaris i actes de propaganda catalanista ⁴.

P. B. BALAGUER

¹ Autor de *Le Parnasse occitanien ou Choix de poésies originales des troubadours tirées des manuscrits nationaux*, Tolosa, 1819. Veg. JEANROY, *Ob. cit.*, pàg. 143 s.

² Autor del *Choix des poésies originales des troubadours*. París, 1816-1821, 6 vols.; *Lezique roman ou Dictionnaire de la langue des troubadours comparée avec les autres langues de l'Europe latine*. París, 1836-1844, 6 vols. Vegeu JEANROY, *Ob. cit.*, pàg. 144 s.

³ *Ob. Comp.*, IV, pàg. 447.

⁴ Fins MILÀ I FONTANALS, que en *De los trovadores en España*, publicat el 1860, fa una distinció neta entre el provençal i el català, en el discurs presidencial del primer any de la restauració dels Jocs Florals (1859), per fer l'elogi de la llengua catalana acut al mateix tòpic, per bé que fent lleugeres salvetats. Diu de la llengua catalana « que no sens motiu tenen molts per la primogènita entre les ne-ollatines i que, *ab noms diversos, però ab varietats sols secundàries*, fou un temps la més culta i celebrada; que ja nou segles ha narrava els dols i els conhortos de Boeci, i té poemes heroics,

romancescs i històrics que compiteixen ab los millors de l'Edat Mitjana ; que usava Guillem d'Aquitània quan li prenia *talent de cantar* ; que escoltaren i aplaudiren no sols les corts de Provença i Aragó, sinó les de Castella, Inglaterra e Itàlia ; que fou conreada per lo Dant i per lo Petrarca ... » (*Obres Catalanes*, Barcelona, 1908, pàg. 4).